

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מנהג אבות

(נ"ב) בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא (יום השוק של צידון בערב שבת היה, והיו מחמירים על עצמן כדי שלא להיבטל מצרכי שבת).

אתו בנייהו קמיה דרבי יוחנן, אמרו לו: אבהתין אפשר להו (להמנע מן השוק שעשירים היו), אנן לא אפשר לן.

אמר להו: כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר¹ "שָׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ וְאֵל תִּטָּשׁ תּוֹרַת אֹמְרָה".

שיטות הראשונים

מנהג אבות וקבלת הקהל: כתב **רמב"ן** שנדר שקיבלו עליהם הרבים, חל עליהם ועל זרעם, כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגילה וכן בצומות. וכעין זה **ברשב"א ובריב"ש**. וכן פסקו **רי"ף ורא"ש** כרבי יוחנן בסוגיין, דבני בישן מחוייבים למנהג אבותיהם. ומבואר **ברמב"ן וריב"ש**, שהוא מדין מנהג המקום². **והשו"ע**³ כתב **כרמב"ן וריב"ש**.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רמח)

א. מִתֵּר לְהַפְלִיג בְּסָפִינָה אֶפְלוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אִם הוֹלֵךְ לְדָבָר מְצוּה... וְאִם הוּא דֶּרֶךְ מוֹעֵט, כְּמוֹ מִצֵּר לְצִידוֹן שְׂאִין בִּינִיָּהֶם כִּי אִם מֵהֶלֶךְ יוֹם אֶחָד, מִתֵּר לְהַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּבִקְרָה, מִפְּנֵי שְׂאֵפְשָׁר שְׂיִגִיעַ שֶׁם קֵדָם הַשַּׁבָּת; וּמְקוֹם שֶׁנִּהְיָה שְׂאֵל לְהַפְלִיג בְּעֶרֶב שַׁבָּת כָּלֵל, אֶפְלוּ דֶּרֶךְ מוֹעֵט, אִין מִפְּלִיגִין.

(יו"ד, הלכות נדרים, סימן ריד)

ב. קִבְּלַת הָרַבִּים חֻלָּה עֲלֵיהֶם וְעַל זֶרַעֲם; וְאֶפְלוּ בְּדָבָרִים שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי הָעִיר בְּהִסָּפְמָה, אֲלֹא שְׁנוּהֲגִין כֵּן מַעֲצָמָם לַעֲשׂוֹת גִּדּוּר וְסִיג לַתּוֹרָה; וְכֵן הַבָּאִים מִחוּץ לָעִיר לְדוֹר שֶׁם, הָרִי הֵם כְּאִנְשֵׁי הָעִיר וְחִיבִים לַעֲשׂוֹת כְּתִקְנָתוֹ...

(יו"ד, הלכות נדרים, סימן רכח)

כט. יֵשׁ מִי שְׂאוֹמֵר שְׂאֵם קֹהֵל אֶחָד עָשׂוּ הִסָּפְמָה בְּחָרֶם, לְמַגְדֵּר מִלְּתָא, וְהִלְכוּ קִצְצָתָם לָעִיר אַחֲרֵת לְדוֹר וְאִין דַּעְתָּם לְחִזּוֹר, אִם הִפְרָצָה הָיָא מְצוּיָה שֶׁם, חִיבִין לְהִתְנַהֵּג בְּנִדָּר שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּעִירָם הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם עָבְרוּ הָרִי הֵם עַבְרָנִים...

¹ משלי א,ח.

² ולכן אם עבר לדור במקום אחר, אין מטילין עליו חומרי מקום שיצא משם (וראה להלן, נ"א א'). וראה עוד גמרא חולין, צ"ג ב', הני ביעי חשילתא וכו' ואת לא תיכול משום ואל תיטוש וכו', וביארו שם רש"י ותוספות (ד"ה משום), שהוא מצד מנהג המקום. **ולגבי דעת הרמב"ם:** בשום מקום לא הוזכר בפירוש דין מחייב של מנהג אבות, והדין היוצא מסוגייתנו כתב בהלכות שבת, "...ומצור לצידון וקיצא בהן - אפלו לדברי הרשות מתיר להפליג בערב שבת. ומקום שנהגו שלא יפליגו בערב שבת כלל - אין מפליגין." אמנם ראה דבריו (הל' מאכלות אסורות ה,ז), ודברי המגיד משנה שם. וכן ראה להלן ברמב"ם, בסוגיית מחוייבות למנהג מקום שעקר ממנו, וצ"ב.

³ וראה בשו"ת חוות יאיר (סי' קכו) וראה עוד להלן בסוגיית העובר ממקום למקום.

⁴ יו"ד ריד,ב. מקורות: רמב"ן (משפט החרם, ד"ה נמצאו ד' דרכים). רשב"א (שו"ת ח"ג סי' רלו). ריב"ש (שו"ת סי' שצט). רי"ף (יו"א בדפיו). רא"ש (סי' ג). רמב"ם (הל' שבת ל"ג, הו"ד בב"י ושו"ע או"ח רמח,א).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור

(נ"א א') בני חוזאי נהגי דמפרשי חלה מארוזא (מעיסת אורז). אתו ואמרו ליה לרב יוסף. אמר להו: ניכלה זר (שאסור בחלה) באפייהו.

איתיביה אביי: דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, אי אתה רשאי להתירן בפניהם.

(נ"א א') אמר לו: ולא מי איתמר עלה אמר רב חסדא: בכותאי (במנהג של כותים).

(ומקשה) כותאי מאי טעמא (אין להתיר בפניהם), משום דמסרכי מילתא (שמא יבואו לזלזל גם בדברים אסורים), הנך אינשי נמי סרכי מילתא (דאתו לאימנועי מחלה אף מדגן)!

(ומסיק) חזינן אי רובן (פת) אורז אכלי, לא ניכלה זר באפייהו, דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו. ואי רובן דגן אכלי, ניכלה זר באפייהו, דילמא אתי לאפרושי מן החיוב (עיסת דגן) על הפטור (עיסת אורז), ומן הפטור על החיוב⁵.

שיטות הראשונים

התרה למנהג טעות: תוספות והרא"ש כתבו בשם רבינו ניסים, דבסוגיין מיירי בדברים שידוע להם שהם מותרים, ונוהגים בו איסור לחומרא. והך עובדא דהתיר רבי בית שאן (חולין ו' ב'), במנהג טעות, שהיו סבורים שהוא ארץ ישראל. ואין צורך אפילו להתרת נדרים להתירו. ודעת רמב"ן ור"ן דאף במנהג טעות צריך התרת נדרים בשלושה. והשו"ע⁶ סתם כרא"ש, ובשם יש מי שאומר כרמב"ן.

התרה למנהג לסייג ופרישות: דעת ראב"ד, רמב"ן, ורשב"א, שמנהג שאדם נהג משום חומרא או חסידות, אין לו התרה. ודעת מהר"ם מרוטנבורג ורא"ש שיש לו התרה על ידי חרטה, ככל שאר נדר⁷. והשו"ע⁸ סתם כרא"ש, ובשם יש מי שאומר כרמב"ן.

בפני מי אינו רשאי להתיר מנהג: הקשו הראשונים, דמשמע דווקא בבני המדינה או בכותאי אינו רשאי להתיר, אבל בפני חכמים או שלא בפניהם מותר; ואמאי? והא תנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ושהלך לשם.

⁵ המפריש מן האורז על הדגן אוכל טבלים, דלא חל השם על האורז, ולא ניתקן הדגן. והמפריש מן הדגן על האורז מאכיל טבל לכהן, שאין השם חל על הדגן בשביל האורז, שהרי אינו מחוייב, ונמצא שאין זו חלה אלא טבל. רש"י.

⁶ יו"ד ריד, א.

⁷ ודנו האחרונים האם גם הבנים יכולים להתיר המנהג. דעת מהרשד"ם (שו"ת, יו"ד סי' מ) וחתם סופר (או"ח סי' קכב), שמנהג שהנהיגו אבות, אין הבנים יכולים להתירו. והפרי חדש כתב (או"ח, סי' תצו, ד"ה שמיני), שפשוט דברי הרא"ש מוכיחים היפך סברת הרשד"ם, שהשווה דין הבן עם דין האב. ואם כן, כי היכי דלאבות יש התרה, הוא הדין לבנים, וכל שכן הוא. וכתב שכן עיקר.

⁸ יו"ד ריד, א. האחרונים מקשים ממה שפסק המחבר (יו"ד רכח, כח): אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה, אינם יכולים להתירו. בסתירה למש"כ בס' ריד שמותר לעשות התרה על דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יא) חילק שבס' ריד מיירי במנהג ללא החרמה. בס' רכח, ממשיך דבריו מסעי' כה, בו מדבר על חרמות ציבור ותוקפם, ואינו עניין למנהגים. ומבאר שאם החרם היה בדבר מצוה, אין לו היתר. וחת"ס (או"ח סי' קכב) כתב שהשו"ע חזר בו ממש"כ בס' ריד. מקורות: ראב"ד (השגות על רי"ף, אות א). רמב"ן (מלחמות ד"ה ועוד כתב). רשב"א (שו"ת ח"א סי' צח; ח"ג סי' רלו). מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד במרדכי). מרדכי (סי' תרב). רא"ש (סי' ג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דעת ר"י ורא"ש, דמנהג שנהגו בני המדינה מעצמם, רק בפני כותאי אינו רשאי להתיר. ובמנהג חשוב שהנהיגו על פי תלמידי חכמים, נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם. דעת רשב"א (מבעלי התוספות), דלרב אשי (דמוקי מתניתין באין דעתו לחזור), בכותאי אפילו דעתו לחזור אסור. ולאביי (דאמר מארץ ישראל לבבל עבדין כוותיהו) בכותאי אפילו מארץ ישראל לבבל אסור. והרמב"ן חילק בין מנהג טעות, מנהג להחמיר בדבר התלוי במחלוקת, ומנהג לחומרא וסייג.⁹

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות נדרים, סימן ריד)

א. דברים המתירים והיודעים בהם שהם מתירים נהגו בהם אסור, הוי כאלו קבלו עליהם בנדר ואסור להתירם בהם. הלכך, מי שרגיל להתענות תעניות שלפני ראש השנה ושבין ראש השנה ליום כפורים, ומי שרגיל שלא לאכל בשר ושלא לשותות יין מראש חדש אב או מ"ז בתמוז, ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך ג' שיתירו לו. אם בשעה שהתחיל לנהג היה דעתו לנהג כן לעולם, ונהג כן אפילו פעם אחת, צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר. לפיכך, הרוצה לנהג בקצת דברים המתירים, לסג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שיצא, ולא לעולם. אבל הנוהגים אסור בדברים המתירים מחמת שסוברים שהם אסורים, לא הוי כאלו קבלום בנדר. ויש מי שאומר, שאם טועה ונהג אסור בדבר המתיר, נשאל ומתירים לו בשלשה פעין התרת נדרים. ואם יודע שהוא מתיר ונהג בו אסור, אין מתירין לו אפילו פעין התרת נדרים; דהוי כאלו קבלו על עצמו כאסורים שאסרתן תורה שאין להם התיר לעולם. (והמנהג פסקא הראשונה).

מחויבות למנהג כשעבר למקום אחר

(נ"א) משנה: ההולך ממקום שעושין (בו מלאכה בערב פסח לפני חצות) למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם (ואסור במלאכה). ואל ישנה אדם, מפני המחלוקת.

(נ"א א') כי אתא רבה בר בר חנה (מארץ ישראל לבבל), אכל דאיתרא (חלב שעל היתר, שאוכלים אותו בני ארץ ישראל, ובני בבל נוהגים בו איסור. כקולי מקום שיצא משם).

(ומקשה) ורבה בר בר חנה לית ליה הא דתנן (במשנתנו): נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם?!

(4) אמר אביי: הני מילי מבבל לבבל (מעיר לעיר בבבל), ומארץ ישראל לארץ ישראל (דכיון דלא כיפי להדדי, אם ישנה מנהגן לעיניהן, יש כאן מפני המחלוקת). אי נמי מבבל לארץ ישראל (כל שכן שלא ישנה מפני מנהג המקום). אבל מארץ ישראל לבבל, לא, כיוון דאנן כייפינן להו (שרק בארץ ישראל יש סמוכים), עבדינן כוותיהו (אם בא מארץ ישראל לבבל, אין צריך לשנות מנהגו, אלא עושה כמקומו).

⁹ ראה אריכות רבה בריטב"א. מקורות: ר"י (הו"ד בתוספות נ"א א', ד"ה אי). רא"ש (סי' ג). רמב"ן (מלחמות, ד"ה ועוד; הו"ד בריטב"א). ריטב"א (ד"ה והא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(2) רב אשי אמר: אפילו תימא מארץ ישראל לבבל, הני מילי היכא דאין דעתו לחזור (למקומו), ורבה בר בר חנה, דעתו לחזור הוה⁴⁰.

אמר ליה רבה בר בר חנה לבניה: בְּנִי, לא תאכל (חלב דאייתרא במקום שלא נהגו לאוכלו), לא בפני, ולא שלא בפני. אני שראיתי את רבי יוחנן שאכל (חלב זה), כדאי הוא רבי יוחנן לסמוך עליו, בפניו ושלא בפניו (אף במקום שלא נהגו). אתה לא ראית אותו (אלא רק אותי), לא תאכל בין בפני בין שלא בפני.

(נ"א ב') ופליגא דידיה אדידיה, דאמר רבה בר בר חנה: סח לי רבי יוחנן בן אלעזר: פעם אחת נכנסתי אחר ר"ש בן יוסי בן לקוניא לגינה, ונטל ספיחי כרוב (בשביעית לאחר זמן הביעור), ואכל (מהם), ונתן לי ואמר לי: בני, בפני אכול, שלא בפני לא תאכל. אני שראיתי את רשב"י שאכל, כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו. אתה, בפני אכול⁴¹, שלא בפני לא תאכל.

(שינוי במשנה) ואל ישנה אדם מפני המחלוקת. (ומברר) בשלמא ההולך ממקום שעושין (מלאכה) למקום שאין עושין, נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה אדם (ממקום שנמצא בו) מפני המחלוקת, ולא ליעביד (מלאכה). אלא ממקום שאין עושין, למקום שעושין (מלאכה), אל ישנה אדם מפני המחלוקת, ונעביד (מלאכה)?! הא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם?!

(1) אמר אביי: ארישא (אל ישנה כשהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין).

(2) רבא אמר: לעולם אסיפא (שהולך למקום שעושין)⁴², והכי קאמר: אין בזו מפני שינוי המחלוקת (אם נמנע מלעשות מלאכה). מאי קא אמרת, הרואה (שבטל ממלאכתו) אומר מלאכה אסורה (והוא משנה ממנהג המקום)? מימר אמרי, כמה בטלני איכא בשוקא.

שיטות הראשונים

ההולך ממקום למקום ואין דעתו לחזור: דעת ראבי"ה, רז"ה, רא"ש, ר"ן, ריב"ש, ועוד ראשונים, דבאין דעתו לחזור, נוהג אף לקולא כמנהג המקום שבא לשם. ודעת תוספות (תירוץ ב) דמבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל, נותנים עליו חומרי שני המקומות. ומהרמב"ם משמע שאפילו אין דעתו לחזור, לא פקעה ממנו חומרת המקום שיצא ממנו⁴³.

⁴⁰ כתבו תוס' (ד"ה רבה) קצת קשה דהשתא לצדדין קתני, דחומרי מקום שיצא משם בדעתו לחזור, וחומרי מקום שהלך לשם באין דעתו לחזור.

⁴¹ בפני אתה יכול לסמוך עלי, הואיל וראיתי את ר' שמעון שאכל. והיינו פלוגתא דידיה אדידיה, דלעיל אמר לא תאכל אפילו בפני, והכא קאמר דאף על גב דלאו בר סמכא הוא, ולאו מגמריה ומסבריה קא שרי ליה, סמכין עליה מיהא בפניו, משום דחזיא לגברא רבה דאכיל רש"י.

⁴² והכי משמע מתניתין: או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ולא ליעבד. דהא דקיימא לן בעלמא אל ישנה אדם ממנהג העיר, אינו אלא מפני המחלוקת, וכאן אין מחלוקת. רש"י.

⁴³ זה לשונו: "ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין - לא יעשה בשוב, מפני המחלוקת... וההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין - לא יעשה; נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם... וכן מי שדעתו לחזור למקומו - נוהג כאנשי מקומו, בין להקל בין להחמיר", ועיי"ש בכל ההלכה. ויש מהאחרונים (ראה מג"א, תסח, ס"ק ט, 'ערך לחם' למהריק"ש, ס"ק ד, באר הגולה, ועוד) שכתבו דכולה מילתא דהרמב"ם (וכן השו"ע שהעתיקו, וראה להלן), בשדעתו לחזור. ודעת הגר"א (תסח, ס"ק ה, וראה 'דמשק אליעזר', וכן ראה

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

והשו"ע¹⁴ במקום אחד העתיק לשון הרמב"ם. ובמקום אחר פסק כריב"ש.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תסח)

ד. ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, לא יעשה בשוב מפני המחלקת; אבל עושה הוא במדבר. וההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, לא יעשה. ונותנים עליו חמרי מקום שיצא משם וחמרי מקום שהלך לשם, ואף על פי כן לא יתראה בפניהם שהוא בטל, מפני אסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלקת. וכן מי שדעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלקת.

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעד)

א. ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין, ודעתו לחזור, צריך להתענות כל תעניות שקבלו עליהם.

(יו"ד, הלכות נדרים, סימן ריד)

ב. ... וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתו, ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, התירו בהם אם אין דעתם לחזור.

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תצו)

ג. בני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ, אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני בשוב, אפלו דעתו לחזור; וכל זמן שלא הגיע לישוב, אפלו אין דעתו לחזור, מתיר, לפי שדעתו לא הקבע להיות כמותו. אבל אם הגיעו לישוב, ואין דעתו לחזור, נעשה כמותו ואסור בין במדבר בין בישוב. וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חמרי מקום שהלך לשם.

איסור ספיחים בשביעית

(נ"א ב') **תניא:** רבי שמעון אומר: כל הספיחים אסורין, חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהן בירק השדה. וחכמים אומרים: כל הספיחין אסורים.

ותרוייהו אליבא דרבי עקיבא, **דתניא:** הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר רבי עקיבא: וכי מאחר שאין זורעין, מהיכא אוספין? מכאן לספיחין שהן אסורין.

במאי קא מיפלגי? רבנן סברי גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחי דעלמא. ורבי שמעון סבר לא גזרינן ספיחי כרוב אטו ספיחי דעלמא.

ביהגר"א יו"ד רכח, ס"ק פד) ומהרשד"ם (חאו"ח סי' טו), דרישא בשאין דעתו לחזור.

¹⁴ או"ח תסח, (העתיק לשון הרמב"ם). לעומת - או"ח תקעד, יו"ד ריד, (פסק כריב"ש). או"ח תצו, וצ"ב. וביותר קשה, שכן בב"י (תסח, ד) הביא רק דברי הרא"ש והר"ן! וכן בשו"ת **אבקת רוכל** (סי' ריב), פסק שההולכים לעיר אחרת להשתקע, נוהגים בענייני טרפויות כמקום שהלכו לשם, אף להקל!

והש"ך (יו"ד ריד, ס"ק ח) מסיק לדינא כסברת הרא"ש וסיעתו, דיש לעשות כמנהג המקום שדעתו להשתקע אף לקולא (ועיי"ש שמחלק בדעת השו"ע בין אין דעתו לחזור, לבין דעתו להשתקע). וכן איתא במג"א (או"ח עה, ס"ק ד) מתשובת ר"מ אלשקר, שנשים הבאות מארצות שאין דרכן לגלות שערות מחוץ לצמתן, מותרות לגלות אם אין דעתן לחזור. וכדבריהם פסקו שולחן ערוך הרב (תסח, סעי' יב) והמשנ"ב (תסח, ס"ק יט). וראה עוד בהרחבה שו"ת יביע אומר (ח"ה, או"ח סי' לז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

הגדרת ספיחים: כתב הרמב"ם "כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקדם שביעית בין מן העקרים שנקצרו מקדם וחזרו ועשו, ושניהן נקראו 'ספיח', בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע - הפל מתר לאכלו מן התורה, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו).¹⁵

תוקף איסור ספיחים: דעת הרמב"ם והחינוך, שמן התורה מותר לאכול ספיחים. "ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכלה."¹⁶ ודעת היראים, דקיימא לן כרבי עקיבא, דספיחין אסורים מהתורה. ורק ספיחי כרוב, שהוא כאילן, הוא מדרבנן.¹⁷

האם אסורים ספיחים אף קודם לביעור: דעת רש"י, שקודם לביעור מותרים הספיחים באכילה אף לרבי עקיבא. ומחלוקתם לאחר הביעור, אם אסורים מהתורה או מדרבנן. ודעת רבינו תם, שמחלוקת רבי עקיבא וחכמים אף בספיחים שקודם הביעור.

¹⁵ דהיינו, יש ג' מיני ספיחים: א, מהזרע שנפל בה קודם שביעית וצמח. ב, מהעיקרים שנקצרו מקודם, וחזרו וגדלו. ושני אלו נקראו 'ספיח'. ויש עוד שלישי שלא נקרא 'ספיח', והוא מהעשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע. וזה אין נקרא 'ספיח', אבל דינו כספיחין לכל דבר. דרך אמונה (ס"ק א). מקורות: רמב"ם (הל' שמיא ויובל ד,א).

¹⁶ ופירש ר"י קורקוס, שפסק הלכה כחכמים דפליגי אדברי עקיבא, וסברי דהו מדרבנן. גם כחכמים דפליגי אדברי שמעון, שאוסרים כל הספיחים. ובטעם האיסור כתב הרמב"ם, "ולמה גזרו עליהן? מפני עוברי עברה; שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה תוך שדהו בסתר, וכשיצמחו יאכל מהן, ויאמר 'ספיחין הן'. לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחין בשביעית." רמב"ם. וכתב הכסף משנה, כן יש ללמוד מהמשנה (מסכת שביעית ט,א) דקתני התם רבי יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין, שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה. ואע"פ שאין הלכה כמותו אלא כחכמים, שאמרו כל הספיחים אסורים, יש ללמוד מדבריו טעם איסור הספיחים.

¹⁷ מקורות: רמב"ם (הל' שמיטה ויובל ד,ב). החינוך (מצוה שכח). יראים (מצוה קנח).